O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 3

2026

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research

Volume 2 Issue 3
2026

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali

3-son
2026

Международный журнал современных научно-технических исследований

Том 2 Выпуск 3
2026

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas’ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay’ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O’zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O’zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro‘yxatidan o‘tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O‘zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© “O‘zMU Jizzax filiali” – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko‘chasi, 259-uy.

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING O‘QUV-METODIK KOMPETENSIYASI: TUZILMASI, KOMPONENTLARI VA RIVOJLANISH DARAJALARI

Rashidova Zulayho Olimjon qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, dotsent (PhD).
e-mail: zulayhorashidova@uzswlu.uz

Annotatsiya.
Maqolada bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyasi nazariy-metodologik jihatdan tahlil qilinib, uning motivatsion-aksiologik, kognitiv, operatsion-praksiologik va refleksiv-baholash komponentlari asoslangan. Har bir komponent uchun mezonlar, indikatorlar va diagnostika usullari hamda reproduktiv, adaptiv, produktiv va ijodiy-refleksiv rivojlanish darajalari tizimlashtirilgan.
Kalit so‘zlar: bo‘lajak pedagog, o‘quv-metodik kompetensiya, praksiologik yondashuv, metodik faoliyat, mezon, indikator, diagnostika, refleksiya.

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ: СТРУКТУРА, КОМПОНЕНТЫ И УРОВНИ РАЗВИТИЯ

Рашидова Зулайхо Олимжон кизи

Узбекский государственный университет мировых языков, доцент (PhD).

Аннотация.
В статье проведён теоретико-методологический анализ учебно-методической компетентности будущих педагогов и обоснованы её мотивационно-аксиологический, когнитивный, операционально-праксиологический и рефлексивно-оценочный компоненты. Для каждого компонента систематизированы критерии, индикаторы и методы диагностики, а также репродуктивный, адаптивный, продуктивный и творческо-рефлексивный уровни развития.
Ключевые слова: будущий педагог, учебно-методическая компетентность, праксиологический подход, методическая деятельность, критерий, индикатор, диагностика, рефлексия.

EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS: STRUCTURE, COMPONENTS AND LEVELS OF DEVELOPMENT

Rashidova Zulayho Olimjon qizi

Uzbekistan State World Languages University, Associate Professor (PhD).

Abstract.
The article provides a theoretical and methodological analysis of future teachers’ instructional and methodological competence and substantiates its motivational-axiological, cognitive, operational-praxiological, and reflective-evaluative components. For each component, criteria, indicators, and diagnostic methods are systematized, along with reproductive, adaptive, productive, and creative-reflective levels of development.
Keywords: future teacher, instructional and methodological competence, praxiological approach, methodological activity, criterion, indicator, diagnostics, reflection.

Kirish. Zamonaviy pedagogik ta’limning natijadorligi bo‘lajak mutaxassisning nazariy bilimlarni egallashi bilangina emas, balki ushbu bilimlarni real ta’lim vaziyatlarida maqsadga muvofiq qo‘llashi, o‘quv jarayonini loyihalashi, metodik vositalarni tanlashi, ta’lim natijalarini baholashi va o‘z faoliyatini refleksiv tahlil qila olishi bilan belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, o‘quv-metodik kompetensiya bo‘lajak pedagog kasbiy tayyorgarligining integrativ natijasi bo‘lib, pedagogik va metodik bilimlarni amaliy harakatga aylantirish, o‘quv vazifalarini belgilash, ta’lim mazmunini didaktik qayta ishlash

hamda vaziyatga mos metodik qaror qabul qilish qobiliyatini ifodalaydi.

O‘zbekiston tadqiqotlarida metodik kompetentlikning mazmuni metodik xabardorlik, metodik savodxonlik, metodik ijodkorlik va kasbiy faoliyat samaradorligi bilan bog‘lanadi. A. Djanabaeva va M. B. Urazova metodik kompetentlikni rivojlanuvchi tizim sifatida ko‘rib, uning motivatsion, kognitiv, texnologik va refleksiv jihatlarini ajratadi [1], [2]. Ushbu yondashuv metodik tayyorgarlikni faqat usullar majmui bilan cheklamasdan, kasbiy yo‘nalganlik, bilim, amaliy harakat va refleksiyaning birligi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

MDH tadqiqotlarida ham shunga yaqin strukturaviy mantiq kuzatiladi. A. X. Sarybaeva metodik kompetensiyada motivatsion, bilish, faoliyat va refleksiv tarkiblarni ajratadi [3]. S. A. Pisareva, M. Yu. Puchkov, S. V. Rivkina va A. P. Tryapitsina esa professional kompetensiyani turli murakkablikdagi kasbiy vazifalarni hal qilish darajasi orqali baholash zarurligini asoslaydi [4]. Bu yondashuv kompetensiya tarkibini belgilash bilan birga, uning rivojlanish bosqichlarini ham diagnostik jihatdan ajratishni talab qiladi.

Xalqaro tadqiqotlarda professional kompetensiya yanada dinamik konstrukt sifatida talqin etiladi. S. Blömeke, J.-E. Gustafsson va R. J. Shavelson kompetensiyani dispozitsiyalar, vaziyatga xos kognitiv ko‘nikmalar va kuzatiladigan faoliyat o‘rtasidagi kontinuum sifatida tushuntiradi [5]. Bu model metodik bilimning real pedagogik vaziyatni anglash, talqin qilish, qaror qabul qilish va harakatga o‘tish orqali amaliy natijaga aylanishini tushuntirish uchun muhimdir.

Pedagogik mazmuniy bilim konsepsiyasiga oid tizimli sharhlar ham fan mazmunini bilishning o‘zi yetarli emasligini ko‘rsatadi. F. Depaepe, L. Verschaffel va G. Kelchtermans pedagogik mazmuniy bilimni o‘qituvchining fan mazmunini o‘quvchi uchun didaktik jihatdan maqbul shaklga transformatsiya qila olishi bilan bog‘laydi [6]. J. König va hammualliflar hamda S. Blömeke va hammualliflar professional bilim, vaziyatni idrok etish, talqin qilish, qaror qabul qilish, ta’lim sifati va o‘quv natijalari o‘rtasidagi aloqalarni empirik jihatdan ko‘rsatgan [7], [8].

Praksiologik yondashuv mazkur masalaga faoliyatning maqsadga muvofiqligi, ratsionalligi va natijadorligi nuqtayi nazaridan qarash imkonini beradi. V. S. Fedotova praksiologik yondashuvni pedagogik faoliyatni samarali rejalashtirish, resurslardan oqilona foydalanish, nazorat va refleksiv o‘z-o‘zini baholash bilan bog‘laydi [9]. Demak, bo‘lajak pedagogning o‘quv-metodik kompetensiyasini baholashda nafaqat “nimani biladi?”, balki “bilimini qanday vaziyatda, qanday usulda va qanchalik asoslangan tarzda qo‘llaydi?” savollari ham markaziy o‘rin egallashi kerak.

Mavjud adabiyotlarda “metodik kompetentlik”, “kasbiy kompetentlik”, “pedagogik kompetentlik” va “o‘quv-metodik kompetensiya” tushunchalarining chegaralari turlicha belgilanadi. Ayrim ishlarda bilim, ayrimlarida texnologik tayyorgarlik, motivatsiya yoki refleksiya yetakchi komponent sifatida ko‘rsatilgan [1–9]. Shu sababli bo‘lajak pedagoglarning aynan o‘quv-metodik kompetensiyasi tuzilmasini yagona konseptual tizimda aniqlashtirish, komponentlarni mazmuniy takrorlanishlardan xoli holda guruhlash va ularni diagnostika qilinadigan ko‘rsatkichlarga aylantirish zarur.

Mazkur tadqiqotda bo‘lajak pedagogning o‘quv-metodik kompetensiyasi o‘quv jarayonining maqsad va kutilayotgan natijalarini belgilash, mazmunni metodik loyihalash, adekvat metod, texnologiya va vositalarni tanlash, o‘quv faoliyatini tashkil etish, natijalarni diagnostika qilish hamda o‘z metodik faoliyatini refleksiv tahlil qilib takomillashtirish imkonini beruvchi integrativ kasbiy sifat sifatida talqin qilinadi. Tadqiqot maqsadi ushbu kompetensiyaning tarkibiy tuzilmasi va komponentlarini nazariy jihatdan asoslash hamda rivojlanish darajalarini aniqlashga xizmat qiluvchi mezon-indikatorli diagnostik tizimni ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O‘zbekiston pedagogik maktabida kompetensiyaviy tayyorgarlikning kasbiy faoliyat bilan bog‘liqligi alohida ta’kidlanadi. N. A. Muslimov va hammualliflar bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirishda nazariy tayyorgarlik, pedagogik texnologiyalarni loyihalash va kasbiy sifatlarni baholashni o‘zaro bog‘langan jarayon sifatida ko‘rsatadi [10]. M. S. Berdibayev bo‘lajak matematika o‘qituvchilarining metodik kompetentligini motivatsion-qadriyatli, kognitiv, amaliy-yo‘naltirilgan va kommunikativ-refleksiv jihatlar orqali tavsiflaydi [11]. Mazkur qarashlarda motiv, bilim, metodik harakat va refleksiya o‘quv-metodik kompetensiyaning tayanch o‘lchovlari sifatida namoyon bo‘ladi.

Rossiya va MDH tadqiqotlarida faoliyatning samaradorligi va ratsional tashkil etilishi ko‘proq urg‘ulanadi. E. A. Maralova praksiologik yondashuvni kasbiy ta’lim jarayonida olingan kompetensiyani amaliy faoliyatga tezkor ko‘chirish, mustaqillik va refleksivlik bilan bog‘laydi [12]. L. Yu. Monaxova va V. S. Fedotova professional standartni praksiologik nuqtayi nazardan tahlil qilib, kompetentlikni kasbiy harakat hamda uning natijasi orqali baholash zarurligini ko‘rsatadi [13]. S. V. Kosikova bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorgarligida qadriyatli-motivatsion, kognitiv, praksiologik va faoliyatga oid tarkiblarni ajratadi [14]. Bu yondashuvlar amaliy faoliyatni oddiy “bajarish” emas, balki maqsadga muvofiq va natijador bajarish sifatida tushunishga asos yaratadi.

Yevropa va AQSh ilmiy maktablarida pedagog kompetensiyasining multidimensional modeli shakllangan. L. S. Shulman pedagogik mazmuniy bilim konsepsiyasi orqali fan mazmunini o‘quvchi uchun metodik transformatsiya qilish zarurligini asoslagan [15]. M. Kunter va hammualliflar professional kompetensiya tarkibiga professional bilim bilan birga e’tiqod, motivatsiya va o‘z-o‘zini boshqarish xususiyatlarini kiritadi [16]. R.-L. Metsäpelto va hammualliflarning ko‘p o‘lchovli jarayon modelida individual kompetensiyalar vaziyatni idrok etish, talqin qilish, qaror qabul qilish va kuzatiladigan professional faoliyat bilan bog‘lanadi [17].

Refleksiya ham professional kompetensiyaning mustaqil o‘lchovi sifatida qaraladi. J. R. Ward va S. S. McCotter refleksiyani bajarilgan pedagogik harakatni tavsiflash emas, balki natijaga ta’sir qiluvchi sabablarni aniqlash, alternativ yechimlarni ko‘rib chiqish va keyingi faoliyatni takomillashtirish jarayoni sifatida talqin qiladi [18]. J. Weyers, K. Thomas va J. Königning 2026-yildagi tadqiqoti esa o‘qituvchi professional kompetensiyasining bilim va ko‘nikmalar, professional e’tiqodlar hamda affektiv-motivatsion xususiyatlardan tashkil topgan ko‘p o‘lchovli konstrukt ekanligini yana bir bor ko‘rsatdi [19].

Hududlar kesimida terminologik farqlar mavjud bo‘lsa-da, semantik jihatdan to‘rtta barqaror yo‘nalish takrorlanadi: kasbiy motiv va qadriyatlar; pedagogik-metodik bilimlar; real vaziyatdagi metodik harakat; natijani tahlil qilish va faoliyatni takomillashtirish. Shu asosda tadqiqotda o‘quv-metodik kompetensiyaning motivatsion-aksiologik, kognitiv, operatsion-praksiologik hamda refleksiv-baholash komponentlaridan iborat to‘rt komponentli tuzilmasi qabul qilindi. Alohida kommunikativ, raqamli yoki baholash komponentlarini ko‘paytirish o‘rniga ularning tegishli funksiyalari ushbu to‘rt tayanch blok tarkibida integratsiyalandi.

Tadqiqot metodologiyasini kompetensiyaviy, tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan, praksiologik va refleksiv yondashuvlar integratsiyasi tashkil etdi. Nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil, tizimlashtirish, tasniflash, strukturaviy-funksional tahlil va mezon-indikatorli operatsionallashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot empirik foizlarni taqdim etishga emas, o‘quv-metodik kompetensiyaning nazariy konstruktini diagnostika qilinadigan tizimga aylantirishga qaratildi. Shu sababli mezonlar va rivojlanish darajalari keyingi tajriba-sinovda tekshirilishi mumkin bo‘lgan operatsion model sifatida taklif etildi.

1-jadval. O‘quv-metodik kompetensiyaning mezon-indikatorli diagnostik tizimi

Komponent	Mezon	Asosiy indikatorlar	Diagnostika usullari
Motivatsion-aksiologik	O‘quv-metodik faoliyatga kasbiy-qadriyatli yo‘nalganlik	Kasbiy qiziqish; pedagogik qadriyatlarni qabul qilish; natija uchun mas’uliyat; metodik o‘zini rivojlantirish; yangilikka ochiqlik	Likert so‘rovnomasi; motivlarni ranjirlash; refleksiv esse; suhbat; o‘z-o‘zini baholash
Kognitiv	Nazariy-metodik asoslarni egallaganlik	Didaktik qonuniyatlarni bilish; mazmunni metodik transformatsiya qilish; metod va texnologiyalar imkoniyatlarini anglash; baholash asoslarini bilish; vaziyatni nazariy tahlil qilish	Mezonli test; ochiq topshiriq; pedagogik keys; tushunchalar xaritasi; vaziyatli masala
Operatsion-praksiologik	Faoliyatni maqsadga muvofiq, ratsional va natijador tashkil etish	Maqsadni belgilash; mashg‘ulotni loyihalash; metod va vositani asosli tanlash; resurslardan oqilona foydalanish; vaziyatga mos qaror; natijadorlik	Microteaching; dars fragmenti; kuzatuv; amaliy keys; metodik loyiha; ekspert rubrikasi; portfolio

Komponent	Mezon	Asosiy indikatorlar	Diagnostika usullari
Refleksiv-baholash	Faoliyat va ta'lim natijalarini tahlil qilish hamda korreksiyalash	Kuchli va zaif jihatlarni aniqlash; natijani mezon asosida baholash; metod samaradorligini tahlil qilish; sabablarni aniqlash; korreksiya va rivojlanish maqsadini belgilash	Refleksiv kundalik; post-tahlil; o'z-o'zini baholash; portfolio; ekspert bahosi; refleksiv topshiriq

Diagnostik tizimda bir xususiyatni faqat bitta usul bilan o'lchashdan voz kechish ko'zda tutiladi. Motivatsion-aksiologik komponentda o'z-o'zini baholash refleksiv topshiriq bilan, kognitiv komponentda test natijasi pedagogik keys bilan, operatsion-praksiologik komponentda amaliy topshiriq kuzatuv va ekspert bahosi bilan, refleksiv-baholash komponentida esa o'z-o'zini tahlil tashqi baho bilan qiyoslanadi. Bunday diagnostik triangulyatsiya subyektivlikni kamaytirib, kompetensiya haqida ko'p manbali ma'lumot olish imkonini beradi.

Har bir indikatorni 0–3 balli analitik rubrika orqali baholash taklif etiladi: 0 ball — indikator namoyon bo'lmaydi; 1 ball — fragmentar va reproduktiv namoyon bo'ladi; 2 ball — standart vaziyatlarda mustaqil va barqaror namoyon bo'ladi; 3 ball — yangi yoki murakkab vaziyatlarda asoslangan, samarali va transfer qilinadigan shaklda namoyon bo'ladi. Har bir komponentning normallashtirilgan koeffitsiyenti $Kj = \Sigma xi/(3 \times n)$ formula orqali aniqlanishi mumkin. Bunda xi — indikator bo'yicha ball, n — komponentdagi indikatorlar soni. Umumiy ko'rsatkich $Kum = (Kma + Kk + Kop + Krb)/4$ ko'rinishida hisoblanadi. Nazariy modelda komponentlarga teng vazn berildi; differensial vaznlar faqat empirik tekshiruvdan keyin asoslanishi lozim.

MUHOKAMA

Qiyosiy tahlil o'quv-metodik kompetensiyaning to'rt komponentli tuzilmasi turli ilmiy maktablardagi qarashlarni mexanik birlashtirish emasligini ko'rsatadi. Motivatsion-aksiologik komponent kasbiy faoliyatning "nima uchun?" jihatini belgilaydi: pedagogning metodik faoliyatga munosabati, o'quv natijasi uchun mas'uliyati, kasbiy qadriyatlari va rivojlanishga ehtiyoji shu blokda jamlanadi. Kunter va hammualliflar [16] hamda Weyers, Thomas va König [19] professional bilimning e'tiqod va motivatsion xususiyatlardan ajralgan holda to'liq kompetensiyani ifodalay olmasligini ko'rsatadi.

Kognitiv komponent "nimani va nima asosida?" savoliga javob beradi. U pedagogik, psixologik, didaktik, predmet va metodik bilimlarni faqat reproduktiv darajada egallashni emas, ularni pedagogik vaziyatni tushuntirish va metodik qarorni asoslash uchun qo'llashni nazarda tutadi. Shulmanning pedagogik mazmuniy bilim konsepsiyasi [15] va Blömeke hamda hammualliflarning kompetensiya-kontinuum modeli [5] bilim bilan faoliyat o'rtasidagi oraliq kognitiv jarayonlarning muhimligini ko'rsatadi.

Operatsion-praksiologik komponent tadqiqotning farqlovchi qismi hisoblanadi. An'anaviy faoliyat komponentida ko'pincha "bajara olish" belgisi yetarli deb olinadi. Praksiologik talqinda esa metodik harakatning maqsadga muvofiqligi, tanlovning asoslanganligi, vaqt va vositalardan oqilona foydalanish, vaziyatga moslashuvchanlik hamda kutilgan natijaga erishish darajasi birgalikda baholanadi [12–14]. Shuning uchun yuqori kompetensiya ko'proq metod bilish bilan emas, mavjud vaziyat uchun eng adekvat yechimni tanlay olish bilan belgilanadi.

Refleksiv-baholash komponenti tizimga teskari aloqa beradi. Refleksiya darsni "yaxshi" yoki "yomon" deb baholash emas, balki natijaga ta'sir qilgan omillarni aniqlash, sabab-oqibat aloqalarini ochish, alternativ yechimni ishlab chiqish va keyingi faoliyatga korreksiya kiritishdir [18]. Shu jihatdan refleksiya kompetensiya rivojining yakuniy bosqichi emas, yangi rivojlanish siklining boshlang'ich axborot manbai sifatida qaraladi.

To'rt komponentni alohida diagnostika qilish yana bir muhim imkoniyatni beradi: bir xil integral ball ortida turli kasbiy profillar yashirinishi mumkin. Masalan, kognitiv ko'rsatkichi yuqori talaba metodik bilimlarni yaxshi egallagan bo'lsa-da, real dars vaziyatida moslashuvchan qaror qabul qilishda qiynalishi mumkin. Boshqa talaba esa amaliy harakatni muvaffaqiyatli bajarsa-da, tanlovini nazariy asoslash yoki o'z faoliyatini refleksiv baholashda qiyinchilikka duch keladi. Demak, faqat umumiy ball emas, komponentlar profili ham pedagogik korreksiya uchun muhim diagnostik ma'lumot beradi.

NATIJALAR

Nazariy va qiyosiy tahlil natijasida o'quv-metodik kompetensiyaning rivojlanishini reproduktiv, adaptiv, produktiv va ijodiy-refleksiv darajalar orqali tavsiflash taklif etildi. Darajalar o'rtasidagi farq bilim miqdori bilan emas, balki mustaqillik, asoslanganlik, metodik transfer, praksiologik samaradorlik va refleksiv korreksiya sifatining o'zgarishi bilan belgilanadi. Shu asosda komponentlar va darajalar o'rtasidagi quyidagi sifat matritsasi shakllantirildi.

2-jadval. O‘quv-metodik kompetensiya komponentlarining rivojlanish darajalari

Komponent / mezon	Reproduktiv	Adaptiv	Produktiv	Ijodiy-refleksiv
Motivatsion-aksiologik Kasbiy-qadriyatli yo‘nalganlik	Faoliyat ko‘proq tashqi talab asosida; kasbiy motiv beqaror; o‘zini rivojlantirish ehtiyoji sust.	Kasbiy qiziqish mavjud, ammo vaziyatga bog‘liq; qadriyatlar qisman anglangan.	Barqaror ichki motiv; kasbiy mas’uliyat va pedagogik qadriyatlar faoliyat tanloviga ta’sir qiladi.	Metodik faoliyat kasbiy o‘zini rivojlantirish ehtiyojiga aylangan; yangilik yaratish va tajribani takomillashtirishga intilish barqaror.
Kognitiv Nazariy-metodik asoslarni egallash	Bilimlar fragmentar; metodlar tashqi belgilariga ko‘ra tanlanadi; vaziyat tahlili cheklangan.	Asosiy tushunchalar o‘zlashtirilgan; standart vaziyatda metod tanlanadi, ammo asoslash yetarli emas.	Bilimlar tizimli; vaziyat sabab-oqibat aloqalari asosida tahlil qilinadi; metod tanlovi asoslanadi.	Bilimlar integrativ va transfer xususiyatiga ega; yangi vaziyatda alternativ strategiyalar ishlab chiqiladi.
Operatsion-praksiologik Maqsadga muvofiq va natijador faoliyat	Harakat tayyor namuna asosida; vaziyat o‘zgarsa moslashish qiyin; samaradorlik mezoni zaif.	Standart vaziyatda mustaqil ishlaydi; algoritmni qisman moslashtiradi; resurslarni boshqarishda nomuvofiqlik bo‘lishi mumkin.	Maqsad–mazmun–metod–natija muvofiqligi ta’minlanadi; qaror asoslangan; resurslar oqilona qo‘llanadi.	Murakkab vaziyatda alternativ yechim yaratadi, optimal strategiyani tanlaydi, faoliyatni prognoz va tezkor korreksiya qiladi.
Refleksiv-baholash Tahlil va korreksiya	Refleksiya tavsifiy; kamchilik sabablari chuqur tahlil qilinmaydi; tashqi bahoga qaramlik yuqori.	Ayrim kamchiliklar aniqlanadi; umumiy xulosa mavjud, ammo korreksiya aniq emas.	Natijalar mezon asosida tahlil qilinadi; sabablar aniqlanib, maqsadli korreksiya kiritiladi.	Refleksiya prognostik va transformativ; tajriba yangi metodik bilimga aylantiriladi; yangi yechimlar ishlab chiqiladi.

Taklif etilgan darajalar diagnostik model xarakteriga ega. 0–3 balli rubrika asosida normallashtirilgan ko‘rsatkich uchun shartli chegaralar quyidagicha olinishi mumkin: 0,00–0,24 — reproduktiv; 0,25–0,49 — adaptiv; 0,50–0,74 — produktiv; 0,75–1,00 — ijodiy-refleksiv. Ushbu chegaralar hozirgi maqolada empirik natija sifatida emas, keyingi tajriba-sinovda validatsiya qilinishi zarur bo‘lgan operatsion diagnostik mezon sifatida taklif etiladi.

O‘quv-metodik kompetensiyaning strukturaviy-diagnostik mexanizmi quyidagi mantiqiy sikl bilan ifodalanadi: MAQSAD → MOTIV VA QADRIYAT → METODIK BILIM → VAZIYATNI TAHLIL QILISH → METODIK QAROR → PRAKSIOLOGIK HARAKAT → NATIJA → BAHOLASH VA REFLEKSIYA → KORREKSIYA → TAKOMILLASHGAN FAOLIYAT. Mazkur siklda motivatsion-aksiologik komponent faoliyatga yo‘nalish beradi, kognitiv komponent qarorning intellektual asosini shakllantiradi, operatsion-praksiologik komponent bilimni samarali harakatga aylantiradi, refleksiv-baholash komponenti esa teskari aloqa asosida yangi rivojlanish siklini boshlaydi.

Diagnostik mexanizmni besh funksional blokka ajratish mumkin. Birinchi, kasbiy-maqsadli blokda pedagogik vazifa anglanadi va kasbiy motiv faollashadi. Ikkinchi, kognitiv-tahliliy blokda maqsad, mazmun, metod va kutiladigan natija o‘rtasidagi aloqalar tahlil qilinadi. Uchinchi, operatsion-praksiologik blokda alternativ yechimlar ishlab chiqilib, maqbul

variant tanlanadi va faoliyat amalga oshiriladi. To‘rtinchi, natijaviy-refleksiv blokda ta’lim natijalari mezonlar bilan qiyoslanadi. Beshinchi, korreksion-rivojlantiruvchi blokda aniqlangan ehtiyojlar asosida keyingi metodik faoliyat takomillashtiriladi.

Kompetensiyani faqat bitta integral ko‘rsatkich bilan ifodalash o‘rniga P = (Kma; Kk; Kop; Krb) komponentli profilidan foydalanish taklif etiladi. Bunda Kma — motivatsion-aksiologik, Kk — kognitiv, Kop — operatsion-praksiologik, Krb — refleksiv-baholash komponenti ko‘rsatkichidir. Profil kognitiv ustun, faoliyatga yo‘naltirilgan, motivatsion nomuvofiq, refleksiv cheklangan yoki muvozanatlashgan holatlarni ko‘rish imkonini beradi. Ushbu tasnif talabalarga qat’iy yorliq berish uchun emas, balki individual rivojlantiruvchi ta’sir yo‘nalishini belgilash uchun xizmat qiladi.

Nazariy tahlilning asosiy natijasi shundan iboratki, o‘quv-metodik kompetensiya “bilish”dan “samarali professional harakat”ga olib boradigan va refleksiya orqali o‘zini yangilaydigan tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Uning praksiologik mazmuni metodik faoliyatning maqsadga muvofiqligi, asoslanganligi, ratsionalligi, moslashuvchanligi, natijadorligi va refleksiv korreksiyalanishi orqali ochiladi. Shu tariqa to‘rt komponentli tizim kompetensiyaning nazariy tavsifi bilan amaliy diagnostikasi o‘rtasidagi bog‘lovchi mexanizm vazifasini bajaradi.

Taklif etilgan diagnostik tizimdan amaliy foydalanishda komponentlarning faqat umumiy yig‘indisini emas, ular o‘rtasidagi nomutanosiblikni ham hisobga olish muhim. Masalan, kognitiv ko‘rsatkich yuqori, operatsion-praksiologik ko‘rsatkich esa past bo‘lsa, rivojlantiruvchi ta’sirni qo‘shimcha nazariy ma’lumot berishga emas, microteaching, keys va metodik loyihalar orqali bilimni amaliy qarorga ko‘chirishga yo‘naltirish maqsadga muvofiq. Aksincha, amaliy faoliyat nisbatan rivojlangan, refleksiv-baholash ko‘rsatkichi sust bo‘lgan holatda post-tahlil, refleksiv kundalik va ekspert fikriga asoslangan korreksion topshiriqlar ustuvor bo‘lishi mumkin. Shu jihatdan diagnostik profil baholash vositasi bilan birga individual metodik rivojlanish trayektoriyasini belgilash vositasi hamdir.

Mazkur natijalar nazariy-diagnostik xarakterga ega bo‘lib, ularning keyingi bosqichdagi empirik validatsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, indikatorlarning ichki muvofiqligi, ekspertlararo moslik, komponentlar o‘rtasidagi bog‘lanish va taklif etilgan daraja chegaralarining farqlovchi qobiliyati tajriba-sinov ma’lumotlari asosida tekshirilishi lozim. Bunday yondashuv hozirgi maqoladagi konseptual modelni tayyor empirik xulosa sifatida taqdim etishdan saqlaydi va keyingi tadqiqotlarda uning diagnostik ishonchliligi hamda pedagogik amaliyotdagi qo‘llanuvchanligini ilmiy asosda baholash imkonini beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijasida bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyasi motivatsion-aksiologik, kognitiv, operatsion-praksiologik va refleksiv-baholash komponentlaridan tashkil topgan integrativ kasbiy sifat sifatida asoslandi. Har bir komponent uchun mezon, indikator va diagnostika usullarining belgilanishi kompetensiyani tizimli baholash imkonini beradi. Uning rivojlanishi reproduktiv, adaptiv, produktiv va ijodiy-refleksiv darajalarda tavsiflandi. “Motivatsiya → bilim → metodik qaror → praksiologik faoliyat → refleksiya → korreksiya” sikli bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyasini shakllantirish va diagnostika qilishning yaxlit metodologik mexanizmi sifatida taklif etildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Djanabaeva A., Urazova M. B. Методическая компетентность педагога: сущность и диагностика // *Science and Society.* – 2023. – № 3-2. – С. 14–15. – Manba

2. Urazova M. B., Djanabaeva A. Structural Analysis of the Model of Methodological Competence Formation in Future Foreign Language Teachers // *International Journal of Pedagogics.* – 2025. – Vol. 5, No. 1. – P. 29–34. – DOI: 10.37547/ijp/Volume05Issue01-09

3. Сарыбаева Ә. Х. Методы исследования развития методической компетентности будущих учителей физики // *Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy Series.* – 2023. – Vol. 111, No. 3. – P. 64–74. – DOI: 10.31489/2023ped3/64-74

4. Писарева С. А., Пучков М. Ю., Ривкина С. В., Тряпицына А. П. Модель уровневой оценки профессиональной компетентности учителя // *Science for Education Today.* – 2019. – Т. 9, № 3. – С. 151–168. – DOI: 10.15293/2658-6762.1903.09

5. Blömeke S., Gustafsson J.-E., Shavelson R. J. Beyond Dichotomies: Competence Viewed as a Continuum // *Zeitschrift für Psychologie.* – 2015. – Vol. 223, No. 1. – P. 3–13. – DOI: 10.1027/2151-2604/a000194

6. Depaepe F., Verschaffel L., Kelchtermans G. Pedagogical Content Knowledge: A Systematic Review of the Way in Which the Concept Has Pervaded Mathematics Educational Research // *Teaching and Teacher Education.* – 2013. – Vol. 34. – P. 12–25. – DOI: 10.1016/j.tate.2013.03.001

7. König J., Blömeke S., Jentsch A., Schlesinger L., Felske C., Kaiser G. The Links Between Pedagogical Competence, Instructional Quality, and Mathematics Achievement in the Lower Secondary Classroom // *Educational Studies in Mathematics.* – 2021. – Vol. 107. – P. 189–212. – DOI: 10.1007/s10649-020-10021-0

8. Blömeke S., Jentsch A., Ross N., Kaiser G., König J. Opening Up the Black Box: Teacher Competence, Instructional Quality, and Students' Learning Progress // *Learning and Instruction.* – 2022. – Vol. 79. – Article 101600. – DOI: 10.1016/j.learninstruc.2022.101600

9. Федотова В. С. Педагогическое образование в перспективе экосистемного и праксиологического подходов // *Научно-педагогическое обозрение (Pedagogical Review).* – 2026. – № 1 (65). – С. 103–114. – DOI: 10.23951/2307-6127-2026-1-103-114

10. Muslimov N. A., Abdullayeva Q. M., Qo'ysinov O. A., Gaipova N. S. va boshq. *Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi: monografiya.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2013. – 128 b. – Manba

11. Berdibayev M. S. *Bo'lajak matematika o'qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati.* – Nukus, 2019. – 45 b. – Manba

12. Маралова Е. А. Интеграция андрагогического и праксиологического подходов как путь оптимизации профессионального образования учителя // *Непрерывное образование: XXI век.* – 2013. – № 3. – DOI: 10.15393/j5.art.2013.2147

13. Монахова Л. Ю., Федотова В. С. Праксиоцентризм в профессиональном стандарте педагога // *Образование и наука.* – 2017. – Т. 19, № 4. – С. 9–38. – DOI: 10.17853/1994-5639-2017-4-9-38

14. Косикова С. В. Готовность будущих учителей к формированию функциональной грамотности младших школьников // *Научно-методический электронный журнал «Концепт».* – 2025. – № 8. – С. 67–87. – DOI: 10.24412/2304-120X-2025-11152

15. Shulman L. S. Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform // *Harvard Educational Review.* – 1987. – Vol. 57, No. 1. – P. 1–23. – DOI: 10.17763/haer.57.1.j463w79r56455411

16. Kunter M., Klusmann U., Baumert J., Richter D., Voss T., Hachfeld A. Professional Competence of Teachers: Effects on Instructional Quality and Student Development // *Journal of Educational Psychology.* – 2013. – Vol. 105, No. 3. – P. 805–820. – DOI: 10.1037/a0032583

17. Metsäpelto R.-L., Poikkeus A.-M., Heikkilä M. et al. A Multidimensional Adapted Process Model of Teaching // *Educational Assessment, Evaluation and Accountability.* – 2022. – Vol. 34. – P. 143–172. – DOI: 10.1007/s11092-021-09373-9

18. Ward J. R., McCotter S. S. Reflection as a Visible Outcome for Preservice Teachers // *Teaching and Teacher Education.* – 2004. – Vol. 20, No. 3. – P. 243–257. – DOI: 10.1016/j.tate.2004.02.004

19. Weyers J., Thomas K., König J. Teacher Professional Competence as a Multidimensional Construct: Evaluating the Effectiveness of University Teacher Education // *Educational Assessment, Evaluation and Accountability.* – 2026. – DOI: 10.1007/s11092-026-09500-4